947.7
Sv8v

LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF ILLINOIS
AT URBANA-CHAMPAIGN

ELIAS CZAYKOWSKY
COLLECTION OF
UKRAINIAN CULTURE

947.7
Sv8v

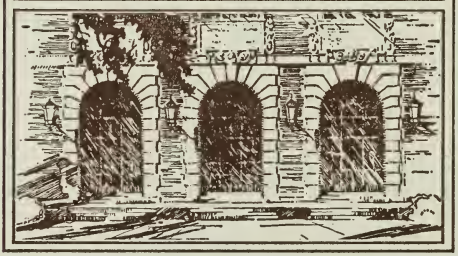

The person charging this material is responsible for its return to the library from which it was withdrawn on or before the **Latest Date** stamped below.

Theft, mutilation, and underlining of books are reasons for disciplinary action and may result in dismissal from the University.

To renew call Telephone Center, 333-8400

UNIVERSITY OF ILLINOIS LIBRARY AT URBANA-CHAMPAIGN

NOV 16 1987

JUL 28 1987

L161—O-1096

Digitized by the Internet Archive
in 2017 with funding from
University of Illinois Urbana-Champaign Alternates

https://archive.org/details/vidrodzhenieukra00svit_0

2.

Д. Сьвітовик.

ВІДРОДЖЕНЄ УКРАЇНИ

Ціна 10 ц.

Торонто, 1918.
Накладом і з друкарні «Робітничого Слова».

Ukrainska Knyharnia
[illegible] Kinnaird Ave.
[illegible] Alberta

947.7
Sv6v
LIBRARY
UNIVERSITY OF ILLINOIS
AT URBANA-CHAMPAIGN

Відродженє України.

(Етапи Українського Визвольного Руху.)

Нї не спинять серця втрати,
Не убють найкрасших сил,
Грім врожої гармати
Не злякаэ буйних крил!
Коли будем всї боятись,
Хтож заступить рідний край?
П. Грабовський.

Вступ.

(1773—1876)

Найтемнїйші роки в історії України се роки кінця XVIII і першої половини XIX столїть. По 1773 роцї, по запровадженю царицею Катериною II. панщини на Українї, по знищеню Запорожської Сїчи, тої остатньої фортеци українського демократизму — царат міг гордо піднести свою мармизу і сказати собі, що він покінчив вже з тим вічно неспокійним народом.

Повитий в кайдни кріпацтва, під нагаєм своєї власної козацької та московської шляхти, а на Правобережу ще й польскої — український хлїбороб здавалось забув свою ідею «Вільної України без хлопа і пана» і покірливо постелив ся під ноги ворогів своїх.

По сотках років боротьби, то стародавньої князївської, половецької, татарської, то потім цїлих столїть козацьких заворушень — на Українї запанувала нарештї реакція. Нарід хтїв відпочити, хоч і в кайданах панщини, але відпочити.

Сим знесилєм люду користались як шляхта, так і царат. Царат йшов на Україну з цілою системою москалізованя, козацькі перевертні (новоспечене «дворянство») радо прииймали чужу мову і пнялись всїма силами зробити на Україні великий поділ на «панів» і «людей».

Колись за Гетьманщини українська культура ширилась і на Московщину, тепер московський абсолютизм пильно викорчовував ту культуру на Україні. Понищено школи, друкарні, заборонено навіть вживанє української мови в церковних проповідях. А українське «дворянство», діставши доступ до найвисших урядів навіть у Петербурзі, ще допомагало тому нищеню. Що не добачив наїздник, то показували йому рідні ренеґати.

Та не проминуло й 30 років тої реакції, а вже знов Україна заворушилась, і той рух чим близше до нашого часу, тим все більшає і більшає, аж поки в 1905 році не вибухає полумям революції, революції хоч і не національної, але котра мала в собі зародки і національного визволу українського народу.

По здушеню сего розруху українська енергія, немов затаїна іскра, жевріє собі під попелом реакції, щоб вибухнути не сподївано на цілий сьвіт і проголосити свою «несвою» Україну вільною републикою.

Перші прояви протесту на Україні приходять з самого серця підяремного люду.

Рух гайдамацтва і розбійників.

Гуркуша на Полтавщині, Кармелюк на Київщині, Довбуш в Галичині і тисячі менше знаних, або й невідомих розбійників-протестантів, котрі різали панів, палили їхні двори, розбивали віддїли війська і поліції, несучи пімсту панам за муки та образи поневоленого люду і самих себе.

Сей рух, «рух з низу» тягнеть ся червоною стяжкою через усей сей час, про котрий пишемо. Його можна назвати «хлопським рухом», природним рухом, протестом панщизняних рабів проти гнету кріпацтва. Сей рух на своїм шляху часом вибухає яскравим полумям. Чи не чудовий образ местників за кріпаків дають нам Довбуш або Кармелюк? Чи не величею духу народного обуреня являєть ся повстанє хлопів на Київщині в 1854-55 роках, коли царат був примушений післати на чигиринських повстанців цілу армію під комендою ґенерала Гро-

меки? Нарід вийшов на військо, з сокирами, ціпами та косами, і в темну нічку вибив у лютім бою цілий царський баталіон. Потім повстанє здушено, але народ далі поривав ся до визволу з під панського ярма.

А Шевченко? Чи се не є той «Довбуш духа», котрий теж засьвітивсь яскравим сонцем на дорозі «хлопського руху»? Правда, Шевченко обхопив собою усі верстви українського тогочасного поступового руху, але своїм корінєм він є в «хлопськім русі», він виріс з него.

Сей «хлопський рух» примусив царя Олександра II. скасувати панщину, сей рух не задовольнив ся «пів-панщизняним» істнованєм, і в 1902 році знов загремів повстанєм 500.000 хлопів на Полтавщині та Харківщині, сей рух породив революцію 1905 року, сей рух нині повнить ряди повстанців на Україні.

Крім сего руху, хлопського руху, часом несьвідомого, руху інстинктового, ішов другий рух, української інтеліґенції, котрий пізнійше розгалузив ся в сегочасні українські партії: націонал-демократів, радикалів, соціялістів і т. и.

Сей рух час від часу теж для здійсненя свого ідеалу хапав ся збруї і видав у своїм обігу сьвітових героїв.

Перший вибух інтеліґентського українського руху маркуєть ся виступом поета Ів. Котляревського і його сучасників, як Гребінки, Гулака Артемовського а пізнійше в Галичині М. Шашкевича і його товаришів. Се були «сьпіваки», борці слова. Але вже в 1825 у загальноросійській змові офіцирів (в т. зв. русі «Октябристів») беруть участь і українські офіцири. Армія, що стояла на Україні, була готова до повстаня так само, як і та, що повстала у Петербурзі. Тільки припадково цар Микола I уникнув кровопролитя на Україні; хіба тому, що не було, ще телеґрафу і армія на Україні не була повідомлена про повстанє в Петербурзі північної армії.

Потім явив ся на сцену Шевченко і ціла громада поетів і письменників: як Костомарів, Кулїш, Драгоманів. Сї послїдні були батьки пізнійшого руху т. зв. «культурників» або «україно філів», а потім теперішних націонал-демократів і радикалів по обох боках Збручу.

А з них Драгоманів та Шевченко родили «Революційну Українську Партію», хоч другим боком вона зрощена з загально-російським визольним рухом.

І в тім загально-російськім русї Україна дала цїлий віддїл борцїв, що полишили своє імя на сторінках всеросійської історії, як Сологуб, Кібальчич, Засулич і инші. Одні погинули на шибеницї, а така як Засулич стала одним з фундаторів загально російської соціял-демократичної партії.

Невдача повстаня народовольців і безскутечність убитя Олександра II. та залїзний пястук слїдуючого царя Олександра III. — вніс зневіру в широкі маси російської інтелїгенції, що до революційної акції в народї. Побачили, що нарід за-темний, що треба його піднести культурою. Сеї думки були й Українцї. Отак і породилась на Вкраїнї «Доба Культурництва».

Культурництво.

(1876—1900).

Хоч пролежав ввесь вік на печі,
Але завжди я був патріотом.
В. Самійленко.

Заборона українського друкованого слова розпорядженєм цензури 1876 року нанесла смертний удар українському відродженю 70-их років. Праця такого великого дїяча як Драгоманів, та його сучасників, не поширила ся в народї, а тільки довгі роки переховувала ся серед украї їнської інтелїґенції, а коли і дала плід то головно за російським кордоном в Галичинї.

Та нїм розглянемо український рух за послїдну четвертину XIX столїтя, мусимо відразу ясно уявити собі тогочасну Україну і її подїл, відносно сьвідомости та культури, на три окремих частини: Лївобережна Україна, Правобережна та Галичина з Буковиною.

Правобережна Україна.

Найсумнїще виглядає Правобереже: Поділє, Волинь та Київщина.

Там зійшлись до купи три ворожих елємснти: польські римо-католицькі дїдичі, православні попи і українські хлопи-рільники.

Там по фільварках порозсїдались всїлякі «ясновельможні» ґрафи та князї, а попри них їхні окомани та жондци, висисаючи остатні соки з хлопа, не согірше як їхні батьки робили се за часів паньщини. Ся шляхта гонорувалась своєю «польськостию», але і вгадцї не мала підносити культурно правобережних хлопів. І так вихвалена «польська культура» не розширялась по правобічнїй Україні далї воріт панського двору.

Другий табор, — се православні попи, котрі, прогнавши з Правобережа греко-католицизм (унію), скріщились з царатом і, в подяку за поміч проти Риму, провадили величезну москалїзаторську роботу. Тому-ж тепер Правобережна Україна є геть більше змосковщена як Лївобережна. Особливо підлягли москалїзації Поділє та Волинь — ся українська Вандея, рівна по своїй темноті хіба Закарпатю. Розсадником тьми та москалїзаторства відзначилась особливо Почаївська Лавра на Поділю, котра враз з кордонною вартою допильнувала недопущеня в села Правобережа промінїв культури з Західної Европи, а передовсїм ідеї українського відродженя з сумежної Галичини.

На височині хоч якогобудь значіня в українськім русї лишив ся тільки Київ, в котрім ще блимав маленький каганець української сьвідомости. Колиж Київщину вкрили фабрики цукру, нарід відірвано від стародавного способу господарки, а затруднено в тій новій величезній індустрії — тоді на Київщині починають ся рухи, які невдовзї стають сталими підготовлювачами революційної сьвідомости. Сї рухи проявили себе насамперед страйками. Пригадаймо собі хоч той славетний страйк в Шандарівцї.

Київщина визначалась також і релїгійним рухом, так званим «штундизмом», себто баптизмом. Ходячи на заробки у нїмецькі кольонії на Херсонщині, наші Київщани познайомились з наукою баптистів, і ся ідея евангельського христіянства та демократизації церкви так захопила їх, що незабаром сотки тисяч Київщан покинули православє, а стали баптистами.

Капіталїзм у своїому розвитку нищить не лише феодальний (панщизняний) устрій, він нищить і старі релїгійні погляди, зміняючи їх новими відповідно до демократизації цїлого людського житя.

Православний клер почав страшні переслїдуваня «штундистів», мордуючи і гонячи наших протестантів негірше, як в давнину погани гонили христіян. Були випадки, коли підюджена попами юрба підпалювала хати, в яких були зібрані на молитву баптисти, і пекла їх там живцем. На доноси попів тисячі штундистів були заслані урядом на Сибір. Богато тисяч, через релїгійні переслїдуваня, мусїли лишити Україну і виемігрувати до Спол. Держав та Ка-

нади.

Поділє і Волинь в сім переході майже нічим не відзначились, хіба що дали поета-гумориста С. Руданського. Київщина дала Т. Шевченка белєтриста Нечуя-Левицького, декількох акторів, але більшість українських поетів, письменників, вчених, а потім і політичних діячів дали нам Лівобережна Україна та Галичина.

Лівобережна Україна.

Лівобережна Україна очистилась від польського гнету ще від часів Богдана Хмельницького (1648). Лівобереже є власне тою частиною України, на котрій було розвинулось самостійне українське житє, українська культура, українська державність, одним словом — Гетьманьщина. Коли на Правобережу царат відступив українських хлопів на поталу польським дідичам, то на Лівобережу вже від часів цариці Катерини II. нарід і землі були розділені поміж саму українську козацьку старшину. Хоч ся старшина і помосковщилась і поробилась «дворянами-поміщиками», та се московщенє йшло поволи, знаходячи опір навіть в самім новоспеченім дворяньстві. Богато з сих дворян признавались, що вони «також Малороси», любили сьпівати українські пісні і в розмові з «людьми» уживали української мови.

По скасованю паньщини, під впливом загальноросійського «народовольческого руху», а також і поезій Шевченка, сотки українських молодих інтелїґентів запалюють ся демократичним духом; і хоч царат не дає їм зорґанізуватись в певну політичну партію, та всеж вони старають ся працювати над культурним піднесенєм Лівобережа. В сім сприяла їм на Лівобережу інституція земств, якась карикатура на сойми. Сї земства були повітові і ґубернїяльні, а вних засїдала майже сама богата шляхта.

Але ся напів-ліберальна шляхта старалась будувати школи, дороги і всіляким робом запроваджувати культуру на Лівобережній Україні. Навіть час від часу сї земства жадали від уряду запровадженя в сільских школах української мови; та звичайно уряд їх не слухав. Полтавське земство поставило памятник Котляревському і розпочало старанє за памятником Шевченкови. Се земство запровади-

ло в Миргородї артистичну школу, в якій артист Сластьон з учениками витворив спеціяльний український стиль в малярстві, будівництві та орнаментиці.

В сім самім часї пани на Правобережу знали тільки одно: дерти шкіру з хлопа, як кору з липи.

Коли на другім березї Днїпра угнетений народ забув навіть більшість пісень, то Лївобічна Україна переховала у себе силу історичних козацьких дум, от як «Ой не гаразд Запорожцї», «Руйноване Сїчи» і т. и., в яких ще дзвенїв протест проти злуки України з царатом.

Та і лївобережне православне попівство, не маючи релїгійного ворога, не дуже потребувало царської помочи, як те на Правобічу і мляво брало участь в московщеню народа. Майже усї сїльські попи розмовляли українською мовою, а московської уживали хіба в листованю та проповідях, тай самі добре її не знали. Культурно стояли вони низько, проводячи своє житє у власних господарських клопотах, піятиці та картограйстві.

Але між ними трафляють ся вже і сьвідомі Українцї з певними демократичними поглядами, а пізнїйше навіть соціялїсти революціонери. Найбільше революційно настроєного попівства з певним українським характером виховувала духовна семинарія в Полтаві, котра прославилась голосними полїтичними розрухами та бучами семинаристів, за які неоден з них відсидів у «Івановій хатї».

Австрійська Україна.

Від часу скасованя паньщини (1848 р.) котра впала під натиском революції у Відни, викликаної тодїшними переворотами в західній Европі, почав ся в Галичинї рух серед української буржуазії. Буржуазійну верству становили передовсїм попи; відтак — їхнї дїти та дїти заможних хлопів, які виучували ся на професорів, лїкарів, адвокатів, та всїляких урядників. Ся українська інтелїгенція взяла ся згодом за промисл та торговлю і тим поклала в Галичинї перші основи українській капіталїстичній клясї.

Галичина була під ярмом спілки польських дїдичів і римокатолицьких ксьондзів; в пазурах тої спілки гинули галицькі хлопи. Галицькі українські інтелїгенти, промисловцї і гр. кат. попи заложили свою «спілку», щоб

видерти галицький український нарід з пазурів «Поляків», а дістати його в свої власні. Зорганізовано отже національно-демократичну або «народну» партію. Поза її клясовістю, мусимо признати, що ся партія зробила величезну просьвітну та культурну роботу. Вона воскресила галицьку Україну і зараня знищила вплив москвофільської роботи, веденої в Галичині за московські рублі «Твердорусами»; дала послідними роками 30 послів до віденського парляменту і майже таку саму скількість до галицького сойму, вона зробила українське питанє европейським, вплинула на відродженє України під царатом, і се була одною з причин до вибуху російсько-австрійської війни.

Не можна промовчати, що в роботі над піддвигненєм галицької України на її сьогоднішний рівень, належить ся у великій мірі також і партії радикальній, котрої творцями і проповідниками були два ученики Драгоманова, Ів. Франко та М. Павлик. Радикальна партія, з її напів-соціялістичною програмою, богато прислужилась видвигненю з темноти галицьке українське мужицтво, яке нині своєю політичною сьвідомостею перевисшило своїх братів на закордонній Україні.

Культурництво на Лівобережу.

В той самий час, коли український рух в Галичині поборював у своїм поступі всілякі перешкоди і рік за роком завойовував собі Галичину та Буковину — українська інтеліґенція на Україні під царатом була осуджена на моральну смерть. Цензура 1876 р. майже вбила і ту малу роботу в народі, яку можна було робити в царстві батога та вязниць. Щоб уявити собі, який страшний утиск був в Росії, досить пригадати слова одного київського журналіста:

— «У нас вільно писати тільки про кльозети»! так скаржив ся одного разу він своїм читачам.

Сей страшний утиск, що за кожде правдиве слово чекали переступника роки, ба десятки років вязниці або заслання, сей страшний утиск волі зборів та орґанізації зробив з усего українського руху на Лівобережу якусь засніжену каліку.

До культурницької доби належуть письменники, поети,

актори та музики, як Грінченко, Левицький, Кропивницький, Тобилевичі, Яновська, Заньковецька, такі дїячі як Чикаленко, В. Леонтович, П. Мирний, композитор Лисенко і богато инших. Загальна прикмета усїх їх була та, що майже усї вони належали до дїдичівської або урядницької верстви; а були Українцями тільки тому, що мали «щире серце» до неньки України. Не дурно прозвано культурників «українофілами» — любителями України. Ще одна важна прикмета сих людий була та, що в них не було жадного полїтичного програму, не було анї одного органїзатора і вони не мали жадної сполуки з народом. Тільки любили вбиратись в вишивані сорочки і носити сїрі смушеві шапки та широкі запорожські штани. Любили сьпівати українську пісню і часом говорити з своїми робітниками про історію України. Хлоп слухав, але не розумів, що таке ті гетьмани і думав, що його пан дурний.

Коли пізнїще цензура попустила і було дозволено друкувати українські книжки, але самого простенького змісту, (от як «Про рябу кобилу»,) і то російським правописом, — наші культурники, як в Київі, так в Харкові і Петербурзї почали видавати книжки «для народу». Зміст тих книжок був невинний, кожда книжка була обтесана, як тріска, олівцем цензора, і не могли бути ті книжки доброю духовою поживою для народу; але і такий книжцї ще тяжко будо дістатись до народних рук. Поверх 70% українських селян не вміють читати, а ті що вміють були хоронені від всякої книжки та ґазети полїцією та попами. Отже льояльна праця культурників не давали майже нїяких наслїдків.

Щоб здобути собі право на нарід, треба було зблизитись до народу, треба було завести бій з царатом, треба було встановити в Росії демократичний устрій правлїня. Се значило стати революційною партією, і провести на Українї революцію в сполуцї з иншими революційними партіями, що під кінець XIX столїтя буйно розвинулись по всїх закутках царату. Але нашим культурникам власне революція і не снилась! Се було те зневірне поколїнє, що в молодих лїтах захоплювалась террористичними і народовецькими ідеями інтелїґентської партії «Народовольців». Коли ся партія вбила царя Олександра II, а уряд немилосердно пімстив ся над захопленими до рук убійниками, — в

Росії почалась страшна реакція, що тяглась більше як 20 літ (1871—1891). Убитем царя народовольці думали викликати в народі революцію і увільнити Росію з під ярма абсолютизму, але зле обрахувались. В нарід було впоєно, що цар Олександер II, з свого доброго серця скасував паньщину, і коли люде довідались, що їхній «цар освободитель» убитий, так замість повстаня, правили по нему панахиди і в своїй темноті плакали за своїм катом, а проклинали революціонерів. Сим настроєм народу покористував ся уряд, скасував усі ліберальні інституції, що запровадив Олександер II, і від того часу почалась пекольна реакція Олександра III.

Налякана шибеницями ліберальна інтеліґенція покинула свої «дурні мрії» про перебудову Росії на конституційну державу тай сховались в дучку, а непокірливі вивтікали на чужини, щоб там пересидіти до слушного часу. Про яку б небуло реальну роботу в народі тепер не могло бути й мови. Залякана та затовчена царатом наша інтеліґенція своєї власної тіни боялась. Сталось таке, що розмовляти рідною мовою вважали за небезпечну річ; дїти відомих українських письменників повиростали, не знаючи української мови; тай самі батьки навіть в приватнім житю уживали московщини.

А тим часом по всїх великих українських містах (звичайно змосковщених) розвинув ся капіталїзм. Ідеї европейського соціялїзму просякли у Росію необминаючи й України. Появились в цїлій Росії Російська Соціял-Демократична Партія та Партія Соціялїстів Революціонерів. Обидві сї партії поставили у свої програми між иншим таке: скасованє царського абсолютизму, 8 годин праці для робітників та конфіската царських, державних, панських монастирських та попівських земель на власність рільників, а до того щей воля мови, зборів, друку, та загальне, рівне, тайне та безпосередне виборче право.

Сей програм захопив собою усе, що було жвавіщого та прагнющого волї в Росії. Інтеліґентний та фабричний пролєтаріят гуртовавсь в комітетах Р. С. Д. Р. П., а революційна дрібна буржуазія, малосьвідоме робітництво та селянство повнили ряди П. С. Р., ловлячись на гучні бойові гасла тої партії.

Визвольний рух захопив вищі школи. Почались по

університетах страйки та демонстрації академічної молоді, —арешти та запроторення до війська та заслання на Сибір непокірливих. До університетських розрухів пристали фабричні робітники і червоні прапори революції прикрасили Київ, Одесу, Варшаву, Харків, Москву та Петербург. Гімназіяльна молодь теж, як губка воду, всмоктувала й собі нові ідеї волі та демократизму і прагла швидчи дістатись до університетів, не вчитись, але боротись. Мовляв: «Коли діти замовкнуть, так каміне буде кричати». Отже батьки були німі 20 літ, їхні діти мусіли понести на вівтар волі свою кров.

Чим дуще розвивав ся по Україні революційний рух за проводом московських революційних партій, тим глибше ховались українські культурники у свої дучки, з зневірою та острахом дивлючись на сю чужу і нерозумілу їм прояву. А їхнім обовязком, як «приятелів народу», личило-б першим стати в ряди борців та, маючи житєвий досьвід, покермувати молодими борцями. Сего наші культурники не зробили і лишились в очах як московських та польських революціонерів, а потім і українських, гуртом назадників, гуртом кастрованих політикерів. Се становище культурництва відчували навіть кращі люди того гурту; вони відчували, що або мусять згинути політично, або ставати в ряди революції. Найліпше схаректеризував культурників — українофілів сам таки член їхнього гурту поет-сатирик В. Самійленко у сатирі «Патріотам».

Закінчити добу культурництва тай перейти до слідуючого періоду «Передодень Революції» булоб несправедливостею, колиб ми не вказали і нате добре, що зробили культурники. А першою і найголовнійшою заслугою є те, що вони переховали «гискру мазепиньства» тай передали її новому бойовому поколіню.

Культурники переховали усю духову спадщину полишину Україні Котляревським, Гребінкою, людьми доби Методієвського Брацтва, Шевченком, Драгомановим і иншими. Культурники дали нам цілий відділ новітніх поетів, малярів та письменників, вони дали нам Лисенка, котрий зробив українську пісню славною в цілім сьвіті. Доба культурництва дала нам український театр, защо вічна слава Тобилевичам, Кропивницькому, Старицькому, Занковецькій і иншим акторам, дійсним мученикам штуки. Не можу-

чи нїчого зробити великого дома, культурники не пожалували гроша і підтримали український просьвітний та лїтературний рух в Галичинї тисячами, а тисячами карбованців. Культурника видали з себе історика М. Грушевського, культурництво породило маляра Сластьона і його Миргородську Школу. Культурники були батьками нового поколїня смїливого, нетерплячого гнету, не жалучого житя та маєтку свого, поколїня борців не тільки за Україну, а і за ідеї вселюдського добра.

Передодень революції.

(1900—1905.)

Чи винні квітки, що квітчали стебло?
Стебло до квіток доросло ся. —
Віки вирастали і слово гуло
На голову вашу, тирани
П. Крат.

Від часів партії «Народної Волі», богато відмінилось в царстві Романових. Цар Олександер III. рядив твердою рукою, його жандармерія та шпиги ввихались по імперії, викорінюючи найменьші зародки протесту. Кліка душманів у своїм ідеалістичнім нерозуміню історії була певна, що поява соціялістів та революціонерів в державі походить через навчаня незадоволених урядом одиниць, та ідеалістів, або через інтригу иньших урядів зза кордону, і що досить добре тримати нарід в карбах, під страхом козацького нагая та сибірського засланя, і в Росії до кінця сьвіту нїщо не відмінить ся. Але та відміна робилась день у день: В Польщі, навколо Москви, в Катеринославщині повставали фабричні та промислові райони, в самім Петербурзї і по більших містах Московщини та України зявились фабрики, та варстати, державу заснували залїзниці — економічно Російська Імперія відмінилась з панщизняної на капіталістичну. До нового укладу житя треба було і нового державного систему. Та сего царат не хтів бачити, Але житє не звертало уваги на присліповату царську бюрократію, воно йшло наперед, воно родило силу, що мала розломити ті царські карби. Сам царський уряд попертем та протекцією хатнього промислу копав собі ями.

Цар Олександер III. умер, віддаючи Росію свому синови Миколі II. підміновану революцією:

Незадоволенє селян, їхнє жаданє землї, збільшуєть ся і кріваві страйки робітництва все ширше обхоплюють імперію; починають ся славетний рух студентів університетів; враз виростає сила партій Соціял-Демократів та Соціялістів Революціонерів.

І на Україні почувся сей рух. По великих змосковщених містах її, як Київ, Катеринослав, Харків, та Одес, завязались осередки революційних орґанізацій московських «С.-Д.» та «С.-Р.» Ті орґанізації на Вкраїні головно були наповнені змосковщеним жидівським робітництвом. Але від 1900 р. зявляють ся на Вкраїні під царатом і щиро українські партії: Революційна Українська Партія, Українська Народна Партія, Українська Партія Соціялістична, а потім Українська Радикальна Партія. Українська Революційна Партія, — се була дійсна сила, поперта українськими студентами Харківського та Київського університетів та всею сьвідомою українською молодею, а така як У. Н. П. се був твір д. М. Шемета з Лубень на Полтавщині та кількох його прихильників; У. П. С. був твором Поляків братів Сєдлєцьких з Київщини. (Вони пробували видавати часопись «Добру Новину». Потім та часопись перейшла в руки Р. У. П.). Рад. Пар. показала своє житє виданєм кільканадцятьох брошурок у Львові для України під царатом.

Отже меже тими партіями тільки Р. У. П. варта уваги в початках сеї коротенької підготовавчої доби.

Як ми згадували поперед, революційні та соціялїстичні верстви російського суспільства дивились на українських культурників, як на людей нездалих до житя, а на їхні національні мрії, як на назадництво. Та молоде українське поколїнє не могло знести тої погорди. Воно чуло в собі сьвіжі бойові сили, воно відчувало і розуміло ганебне боягузство своїх батьків. І сталось, що українська університетська молодь висше згаданих університетів змовилась виступити на полїтичну арену, як українська революційна сила. Ті, що дали початок сій славетній орґанізації були: Антонович (Муха), В. Винниченко (Де-де), М. Порш (М. Полуботьок), Ткаченко (Хвиля), Кавун (псевдонім), Л. Левицький, тов. і тов-шка Лозенки (псевдонім) Скоропис-Елтуховський, Ю. Мелїневський (Ів. Гілька), П. Крат (П. Розвійполе), М. Коренецький, М. Гаврилко, Ів. Жук, Мартос, Петлюра, і инші. Богато з висше наведених дїячів передтим були членами московських партій С. Р. або С.-Д.

В 1901 р. Р. У. П. видала свою першу книжку «Самостійна Україна» і нею почила свою дїяльність. Зараз потім вийшло ще кілька брошурок, як «Дядько Дмитро»,

«Чи є тепер панщина?», і т. и. Партія почала видавати у Чернівцях свій орган «Гасло», а потім у простій мові для селян часопись «Селянин». В 1902 році вибухли розрухи селян на Полтавщині та Харківщині, та в жнива того року роспочав ся великий селянський страйк в Галичині. Сї розрухи та страйк підбадьорили членів Р. У. П., давши їм надію на кінцеву перемогу.

По великих українських містах змосковщений пролєтаріят був на якийсь час поза впливом українських революційних дїячів. Лишалось українське малоземельне селянство. До него й звернулась Р. У. П. Повстали Вільні Громади на Полтавщині, Чернигівщині, тощо. Київ, Харків та Львів були центри. У Львові Закордонний Комітет та Редакційний Комітет продукували потрібну лїтературу та пакували її на Україну.

Потім і по містах зявились робітничі орґанїзації Р. У. П. Головно в Київі. В 1903 р. під вплив сеї партії підлягла майже вся Полтавщина, де рей вело місто Лубні, а за ним йшли Миргород, Полтава, Прилуки, Золотоноша. За Полтавщиною рухалась Чернигівщина, Слободянщина меньше, трохи Київщина і ще меньше Поділє.

Та в самім початку зорґанїзуваня Р. У. П. була пробачена річ, котра потім допровадила партію до росколу. А власне мало звернули уваги на теоритичний бік своєї програми, а з того було таке, що Р. У. П. не мала в собі нїчого ясного. Там згуртувались українськї і соціялїсти-революціонери і соціял-демократи і навіть дехто з націоналїстів. Та така мішанина довго не могла при купі втриматись. Уже від 1903 року починаєть ся в партії неспокій. Перед нею стоять три дороги: соціялдемократизм, соціялреволюціонїзм, а чи націоналреволюціонїзм? Більшість партії хиталась, хилючись в напрямку національної соціял-демократії. Першими повідпадали від Р. У. П. націоналїсти революціонери. Але в рядах Р. У. П. був гурт і скрайних інтернаціоналїстів під проводом т. Ів. Гильки (Ю. Мелїневського). Вони просто натискали на Р. У. П. прилучитись до загальної Російської Соц.-Дем. Робітничої Партії. Сей гурт в осени 1904 р. вислав зі Львова на Україну П. Крата ширити ідею інтернаціоналїзму. В Центральнім Комітеті були тоді такі, як М. Порш та Гук з твердим націонал-соціялїстичним напрямком. П.

Крат поїхав на Полтавщину, де його попер марксіст М. Коренецький, Вільна Громада на Полтавщині теж захиталась; там лїдерами були тов. і тов-шка Левицькі. Тов-шка Левицька переконала громаду в напрямку інтернаціоналїзму. Але на внесок А. Левицького поклали лишатись в Р. У. П. до партійного зїзду, що мав відбутись десь тої зими. Коли Центральний Комітет довідав ся, що П. Крат агітує за інтернаціональним напрямком, покликали його, до Київа і йому заборонено ту агітацію. Тоді П. Крат відїхав до Львова, де зібралось кілька його товаришів інтернаціоналїстів, чекаючи на зїзд. З них були сї: Ю. Меленевський, Ткаченко, Кавун, Карась, — усе люди високої соціялїстичної осьвіти і загартовані революціонери. З ними тримав ся і Павлов (Біск) член Центрального Комітету Р. С. Д. Р. П. Зїзд відбув ся десь в різдво. Націонал-соціялїстичний напрямок взяв гору і партія роскололась. Гурт Ів. Гильки пристав до Р. С. Д. Р. П., зорганізувавшись в так звану «Українську Соціял-Демократичну Спілку» автономно сполучену з Р. С. Д. Р. П., Скоропис та Лозенки зразились росколом і покинули на якийсь час партійну дїяльність, але й Р. У. П. мусїла відмінитись. Перехрещено її на Українську Соціял-Демократичну Робітничу Партію. Ся партія приймила у свій програм автономію України, коли Укр. С. Д. Спілка задовльнялась пунктом Р. С. Д. Р. П. що до самоозначеня народів.

15-го Сїчня 1905 р. вийшов перший нумер органу Укр. С.-Д. Спілки «Правда». М. Коренецький забрав в свої руку рух на Полтавщині. Незабаром Ів. Гилька відїхав на Україну і зібрав в ряди Укр. С. Д. Спілки найкрасші українські соціял-демократичні сили. Між иньшим таких як Ів. Киреєнка, П. Тучапського, т. Грушницьку. т. Сергія (псевдонім) і иньших. Р. С. Д. Р. П. на Україні мусїла попирати Укр. С. Д. Спілку і вступатись їй з дороги після ідеї самоозначеня націй. А бувша Р. У. П., тепер У. С. Д. Р. П. була підупала, бо половина красших партійних робітників здібних організаторів, та письменників повідпадали.

Та сей роскол спричинив ся тільки для добра українського пролєтаріяту та взагалї української справи. Націонал-соціялїсти, назвавши себе У. С.Д. П., мусїли поволи розвинутись у дїйсну українську соціял-демократію. А скрайні українські інтернаціоналїсти, злучившись з

Р. С. Д. Р. П., поставили в тій партії українське питанє на дневний порядок. Треба завважити, що перед тим Р. С. Д. Р. П. визнавала право на національне самоістноване Польщі, Кавказови, Финляндії, Жидам, а що до «малороссов» так тут була стара асиміляторська пісенька: «одинъ народъ, одинъ языкъ». Від ч. 77 «Искра» орґан Р. С. Д. Р. П. починає трактувати українське питанє однаково з польським чи финським.

Як побачено пізнїйше, ріжниця, що подїлила Р. У. П. в 1905 році потім щезла і члени обох напрямків, попустивши де в чім один другому, стали знов до спільної праці.

Тимчасом війна Росії з Японом кінчилась для царату срамотним миром. На Україні, як члени Р. У. П., так потім і тих двох нових орґанїзацій, добре попрацювали, щоб поширити в народі незадоволенє проти тої війни. Укр. С. Д. Спілка видала славетну відозву «Селянам війни нетраба!»

Приміром селяне на Полтавщині були так розаґітовані, що покликуючи «запас» (резерву) уряд був примушений обіцяти резервістам, що їх на війну не поженуть.

Війна скінчилась. Там на полях Манджурії стояли сьвіжі могили, незнати нащо і пощо повбиваного найкращого квіту Росії, а тут ще висїла над головами кождого мара «Червоної Неділї» (9-го Сїчня), ще кождий чув в своїх ухах стріли «Потьомкина».

Наблизилась славетна осінь 1905 року.

Ми мусимо ще згадати про те, яку ролю в сій добі відограли «старші» і що робилось у визвольнім напрямку на австрійській Україні.

«Старші», або та культурницька буржуазія, тепер цїлковито поховалась по своїх дучках, з страхом та переляком дивлючись, що роблять «молодші». «Старші були в ролї квочки, висиджені котрою качата пішли на воду. Новороспочатого руху вони не розуміли. Самі, здебільшого банкротуюча земельна шляхта, вони все ж не могли погодитись з земельною програмою революціонерів. Вони хтїли тільки такої волї, деб мож було вільно розмовляти та читати по українському. А таке становище культурників зробило те, що навіть ті селяни, що вже були ними зукраїнїзовані, — кидали їх і приставали до московської партії соціялїстів революціонерів, бо ті обіцяли землю.

Українська інтеліґенція на австрійській Україні мало розумілась на українських справах під царатом. От знали, тільки, що там є «цар, кнут, Сибір, закон 1876 р.», що там шляхта розмовляє по французському і ще пару подібних сему інформацій. Про те, що на Україні демократизм був висший як в Галичині, того нїкому й не снилось. Просякла клерикалїзмом галицька буржуазія напинала усїх своїх сил видрапатись на плечі рідного народа, прогнати з Галичини Ляхів та Жидів.

І коли перші українські революціонери прибули на австрійську Україну їхнього прибутя майже не завважили. Правда у Чернівцях Когут та Смаль-Стоцький поперли трохи Антоновича у виданю «Гасла»; але коли головна зокордонна кватира Р. У. П. перебралась до Львова, так тут український «загал», окрім кількох одиниць, революційними дїячами з України майже не цікавив ся. Ті що найдужче поперали революціонерів з України під царатом були: т.т. Левко Ганкевич та В. Левинський і взагалї більш-меньш усї проводирі української соціял-демократії Галичини та Буковини.

Перша революція.

(1905-6 р.р.)

Досить крови та сліз, досить дзвону
Годі мовчки терпіти конати! [ланців,
Геть катюг-людоїдів, кривавих царів!
Гей, підводь ся, робітнику-брате!

9-го Сїчня, та «Червона Неділя», стрясли пролєтаріятом цїлої російської імперії. Почались страйки по всїх великих містах. То не був тільки протест проти вчиненої царським урядом масакри спокійних людей, то був протест і проти програної війни, і проти усего царського устрою. Від весни аж до жнив пролєтаріят не заспокоював ся. Головно ворушилось робітництво в Московськім промисловім дистрикті та Петербурзі. Уряд чув себе так здекредитованим, що почав попускати в утиску. Соціял-демократів майже не переслїдували. Самі жандарі казали, що уряд має тепер на оцї тільки терористів. Почувши таке попущенє, робітництво взялось до впровадженя в житє т. з. «робітничих бірж», себто що вечера вони сходились на означеній улиці і, ходячи вздовж хідниками, аґітували та розвязували партійні справи. А лїберальна буржуазія та інтелїґенція, що гуртувалась в Конституційно-Демократичній Партії почала вряджувати бенкети. На тих бенкетах, сидючи за столами встановленими напоями та наїдками, лїберали проголошували промови та пили тости за волю.

Мійське робітництво якийсь час придивлялось тим бенкетам лїбералів, а потім, хоч і не прохане, стало зявлятись на ті бенкети, і замість обережних балачок лїбералів про конституцію, почулись там грімкі гасла революції.

На Україні, вбогій на робітничу клясу, рух був слабший*), ніж в Московщині. А по селах нарід майже не ру-

*) Приміром вернувшись з Москви, Ів. Гилька росповідав в Полтаві, що в Москві робітництво збираєть ся тисячами до свого робітничого дому, де вільно радить ся та дискусуэ про полїтику та соціялїзм. Сю вістку члени Укр. Соц.-Дем. Спілки приймили від него з великою заздростею, бо вони на Полтавщині мали до дїла з жменькою робітництва тай то не фабричного, але більше майстровою челядю.

хав ся, хоч селяни були вже розбуджені подіями тої хвилі. Селяни сподівались, що «прийдуть студенти і дадуть їм землю».

В загалї політичні розрухи починались в російській імперії найдуще в осени, коли революційна університетська молодь стягалась на зиму до своїх висших шкіл. Так сталось і в осени 1905 р.; зїхались студенти і заворушились. Їх підтримали робітники і вибух першої всеросійської революції був повітрю.

І тут ще раз справдилась та думка, що революція не робить ся, а родить ся, підготована зміною економічних обставин, та її вибух спричинюють політичні та економічні катастрофи. В сім випадку поразка в Японській війні була тою причиною. Цїкаво мати на увазї те, що усї соціялїстично-революційні партії в цїлій російській імперії і до голови собі не брали, що сего 1905 року мала статись та революція. Вони бачили свою непідготованість, бачили ту жменьку сьвідомого робітництва в порівнаню з морем робітничо-селянської несьвідомости, бачили, що виступ в тій хвилї скінчив би ся поразкою революції. Приміром тої осени на цїлих три мілїона Полтавщан Українська Соц. Дем. Спілка не мала і трох соток орґанїзованих селян та робітників (беручи в той рахунок і Жидів-робітників), — а У. С. Д. Р. П. тодї майже не істнувала, приболївши після повисше згаданого росколу.

Роспочав революцію Всеросійський Союз Колїйовцїв. Колїйовцї не були під контролею котрої одної революційної партії. Колїйовцї вибухли, як вибухає порох, до котрого догорить ґніт, і потягли за собою усї міста, частину війська і декотрі сільські дистрикти.

13-го Жовтня уже майже усї зелїзницї стали. Страйк спинив усю комунїкацію. Проводирі були цїлковито проти того виступу. Але вони мусїли бути там, де був нарід. Звичайно робітництво Петрограду та Москви вибухло дужче, як дрібно-міщанський Київ, або безпролетарська Полтава. Та залїзнича сила на Українї робила туж ефектовність як і скріз в Росії.

Царат погнув ся і видав маніфест 17-го Жовтня, проголошуючи конституцію. Боротьба скінчилась. Нарід висипавсь на улицї, як хмель з бочки, щоб сьвяткувати день волї. Але царат пробував тільки силу. Сьвято волї скінчи-

лось масакрами та погромами. Уряд тепер знав кожного, хто є проти царату. Почались знов арешти та утиск. Бачучи зраду з боку уряду, зелізничники застрайкували знов. Почалась дійсна боротьба. В Петрограді зявляєть Рада Робітничих Делеґатів на чолі котрої стають Носар-Хрустальов та Максим Горкий. Огонь повстанє сягає по далекий Владивосток, у Грузію, запалює цілу Україну.

На Україні головними містами розрухів стали звичайно ті, де було більше пролєтаріяту: Київ, Харків, Катеринослав, Одес; а з сільских дистриктів головно Херсонщина. Хто ж проводив усим тим рухом на Україні? Спільного проводу не було. Московські соціялісти революціонери та соціял-демократи, жидівські бундовці, колійовці, польські соціялісти, українські соціял-демократи обох напрямків кермували боротьбою. Місцями єднались у спільні комітети, але здебільшого не полишили своєї фракційної ворожнечі навіть у таку хвилю. Найбільш змосковщені Харків та Катеринослав підлягли проводу Москалів та Жидів. У Київі Ґенеральний Комітет Укр. Соц. Дем. Спілки бере в свої руки провід і над московськими соціял-демократами. Рух на Полтавщині і на цілім Правобережу тепер відбуваєть ся за проводом Спілки; Іван Кереєнко проводить; Ів. Гилька саме дістаєть ся на волю з тюрми. До партії пристають люди, котрі раніш стояли на убочу. Приміром так робить Скоропис-Єлтуховський. Він пристає до У. С. Д. С. і проводить рухом на Херсонщині. Він потрафив зорґанізувати там щось подібного до републики. Через якийсь час навіть зелізниці були в його руках.

Тим часом смерть царату залежала від того, як піде революція в Петрограді та Москві.

Там на півночи в обох містах Ради Робітничих Делеґатів намагають ся не тільки повалити царат, але простягають руку і до захопленя влади над цілою Росією. Їх підмовляють до того «большевики». Соціял-демократи «меньшевики» противлять ся тому, кажучи, що се наполошить лібєральну буржуазію і вона зрадить справу революції, скочивши назад в обійми царату. Та в роспаленю боротьби, їх не хтіли слухати. І сталось так, як «меньшевики» казали, що буде. Лібєральна буржуазія забралась з поля боротьби, лишивши робітництво саме. Царат здусив Петроград, розстріляв Москву, розпустив по цілій імпе-

рії «караючі експедиції». І революція впала.

Впала вона і на Україні. Впала вона через зраду лібералів та через те, що селяни майже не помогли. А тільки дивились, що зроблять. А селянські сини, вбрані в салдатські та жандарські мундури, щиро звихнулись добити визвольний рух.

З упадком Москви поломилась революція і на Україні. В лютім 1906 р. царат був уже паном ситуації. Проводарі революції, хто не згинув, або поховались під чужими паспортами, вивтікали заграницю, або дістались до арешту та під суд.

Гірко потерпіли селяни на Полтавщині, через села котрих перейшла «караюча експедиція» Филонова.

Та революція не була ще цілковито здушена. «Підземна Росія» знов роспочала свою партійну роботу. Тай здобутки хоч і невдалої революції були великі: царат мусів скликати Державну Думу; воля друку не впала враз з революцією. Надії на новий вибух повстаня кріпили революціонерів через ціле літо 1906 року.

Реакція і друга революція.

(1906—1917.)

До вас, до голодних, знужденних братів
Ми кличемо: Слухайте ради,
Кінчайте роботу, що ми почали,
Упавші зведіть барикади!
Павло Крат.

Друга революція зараз не прийшла. Навпаки зявились страшні, гидкі роки реакції. Здавалось, що російська імперія переродилась. Та інтеліґенція, що стояла за волю, тепер дбала тільки сама за себе. Усі запосїлись винищити революцію. Революціонери не були певні свого батька або жінки. Та шкільна молодь, що колись брала участь у революційній роботі, тепер пірнула в роспусту орґанїзуючись в товариства «вільного коханя».

Дума тільки думала, а царат з кожним роком зводив і те думанє на нїщо. Так йшло аж до 1914 року. Запозичений по вуха у французських капіталїстів, царат мусїв «відробити» те участею у Европейській війні. І в сій війні знайти свою смерть.

Та під попилом реакції не згасали ідеї волї. Не згасала а ширилась в глиб і ідея вільної України. Тут починаєть ся власне той рух, котрий кінчить ся проголошенєм Української Народної Републики.

За час реакції воскресли до дїяльности декотрі з «старших», зорґанїзувавших ся в партію подібну до московських конституційних демократів. Любка Яновська в Київі проводить тамошною громадою тої партії. Потім в Київі зявляєть ся професор М. Грушевський. Поволї відживають і зорґанїзовують ся і соціялїстичні сили. Але тепер провід переходить до У. С. Д. Р. П. Члени Укр. Соц. Дем. Спілки пробують теж відбудуватись, але в їхніх рядах зявляєть ся український національний дух не согірший від У. С. Д. Р. П. Сьвятковане 100-их роковин уродин Тараса Шевченка показують, що за часів реакції українство зросло в поважну силу. Пригадаймо хоч демонстрацію Українців у Київі в 1914 р. весною.

Далі почалась війна, а з нею ще більше підніс ся український націоналізм як в старім краю, так і в Америці. Пригадаймо тільки собі «Січових Стрільців», «Товариство Визволеня України», і т. и. А в Америці «Федерацію Українців в Злучених Державах».

Революція 13-го марця, валючи царя, скинула кайдани і з України. Провід на Україні дістаєть ся в руки майже усіх тих, що колись зорганізували Р. У. П. Сей уряд з щирих, загартованих борців українського робітництва та селянства — запевнював перемогу революції і української ідеї на Україні.

Політичне житє на Україні розпочало ся тим, що в Київі засновано Українську Центральну Раду, яка відразу стала між Українцями найвисшою політичною владою і яку признали всї партії і всї орґанїації по цїлій Україні. Головою Української Центральної Ради став проф. Михайло Грушевський, який з початку революції приїхав був з Москви, де йому позволило жити царське правительство; його заступниками були: найбільший з живучих українських письменників Володимир Винниченко і талановитий журналїст Сергій Єфремів.

Не менше сильною і могутною була також і друга українська орґанїзація — так званий український ґенеральний військовий комітет, який все-ж признавав над собою власть Центральної Ради. Сей комітет заступав українську мілїтарну силу і його створили українські салдати на своїм з'їздї 21-го мая, 1917. Головою сего комітету став Семен Петлюра, талановитий український письменник.

Українська рада утворила ся також і в Петроградї, щоби інформувати Росію і її народи про український рух та заступати українські інтереси при тимчасовім російськім правительстві. Українські домаганя, надіслані до Петрограду Центральною Радою, були спершу дуже умірковані. Українцї жадали для себе автономії на основі федеративної зулки з російською державою. Комісар для справ України в Петроградї мав пильнувати, щоби центральне російське правительство в нїчому не нарушувало прав і вольностий України та незанедбувало своїх обовязків супроти неї. Та справи, очевидно, не полагоджено від разу. Наступили довгі, цїле лїто треваючі, перестороги з членами петроградського кабінету та з премієром Керенським. Мінїстри,

що репрезентували буржуазну партію конституційних демократів, ніяк не хотіли згодити ся на автономію України і навіть порезиґнували з своїх становищ, а не згодили ся.

Та коли на місце уступивших буржуїв в російському кабінетї засіли соціялїсти, то справа автономії України пішла скорим кроком вперед. Українці вже й самі не дуже зважали, що скаже Петроград, але по просту проголосили себе автономним краєм, а остаточно полагоджене становища України супроти Росії відложено до всеросійських установчих зборів, які мали ся відбути з початком 1918 р. На се російське провізоричне правительство рад-нерад мусїло згодити ся, бо в нього й без того було на той час богато всїляких инших клопотів. Українці створили своє правительство, себто кабінет міністрів в половині місяця серпня і головою кабінету, який названо Ґенеральним Секретаріятом, став Винниченко. Через непорозуміня з російським провізоричним правительством Винниченко і цїлий перший секретаріят зрезиґнував, а на початку вересня, 1917. сотворено новий Ґенеральний Секретаріят України. Ся друга українська рада міністрів складала ся з слїдуючих людий: голова і секретар внутрішних справ — Дорошенко; секретар праці — Винниченко; секретар просвіти — Стешенко; секретар земельних справ — Савченко-Більський; секретар торговлї і промислу — Весоловський; ґенеральний писар — Лотоцький ; ґенеральний контрольор — Рафес; секретар національних справ — Зарубін; його товариші: від Поляків — Міцкевич; від Жидів — Зільберфарб; від Українців — Шульґін; місце секретаря фінансів полишено російським соціял-демократам і на се місце пропоновано голову київської мійської ради — Дрелїнґа.

Крім Української Центральної Ради була ще так звана Мала Рада, яка була видїлом Центральної Ради і засїдала постійно та виконувала постанови Центральної Ради.

Так отже самостійне житє на Україні вже зачало ся; але щоби таку велитенську орґанїзацію, якою є всяка держава а з тим і українська, довести до повних і скінчених форм, на се потреба часу і богато праці, досвіду, самопожертвованя та щирої ревности зі сторони правдивих патріотів і народолюбців. І тому цїлий український народ став до праці, щоби показати себе гідним тої свободи, яку подала

йому російська революція та щоби в приличній і цивілізованій формі заняти своє становище у світовій родині держав других народностий і враз з ними пійти шляхом постуту і культури. Скрізь на Україні закипіла горяча праця над пробудженем і поширенем національної і клясової свідомости серед гноблених царською неволею мас українського народу. Усюди роздали ся домаганя українізації школи наставленя в них учителів, що володіють українською мовою, видаваня шкільних підручників в українській мові; стали закладати українські ґімназії, а на університетах починено кроки в напрямі основаня катедр українознавства. Скрізь закипіла орґанізаційна і аґітаторська праця. Протягом кількох тижнів з України щезло слово «Малорос» і всї, навіть часто і такі, що по українськи говорити не вміли, стали звати себе Українцями — вольними потомками колишніх запорожських козаків.

І нїколи, як світ світом, не відбувало ся тільки з'їздів, зборів, конвенцій і конференцій, як се було на Україні, і взагалї в цілій Росії, після поваленя царського правління. Усю Росію огорнула, так сказати-б, якась дивна вічева горячка: не знайшов-би тоді нї одного числа української ґазети, в якій не було-б вістки про якийсь, з'їзд, якусь конференцію. То-ж відбув ся також і на Україні цілий ряд всяких з'їздів: був з'їзд селянський, з'їзд педаґоґічний, з'їзди рїжних соціялїстичних і радикальних партій, а всї вони радили над тим, як-би використати сю велику хвилю для добра свого народу, для поліпшеня долї українського робітника і хліборобa, українського салдата, українського інтелїґента.

Особливо замітним був великий військовий з'їзд в Київі, на якому були делеґати, що представляли мілїон українських салдатів на боєвім фронті. На з'їздї поставлено домаганя, щоби Українців збирати в чисто українські полки, з українськими офіцерами і українською командою. Після з'їзду дійсно заснювано український полк імени Богдана Хмельницького і другий імени гетьмана Полуботка, однак петроградське правительство не згодило ся на формоване більше українських полків, а се з огляду на замішане, яке така акція викликала-би на фронті.

Але тут роспочалась в Петрограді революція «большевиків». Уряд Керенського впав. В Москівщині почалась

анархія. Небажаючи допустити анархії на Україну, Українська Центральна Рада проголосила Україну самостійною народною республикою, республикою селян та робітників. Своє самостійне істнованє Україна почала виданєм понизшого унївєрсалу.

Універсал.

До народу українського і всіх народів України!

Година проби і трудности прийшла для російської ребуплики. На півночи, в столицях (Петрограді і Москві) ведеть ся домашна боротьба. Центральне правительство вже не істнує, а по всій державі ширить ся анархія, безладє і руїна.

Наша країна теж в небезпеці. Без сильного, обєднаного і народного правління Україна також може впасти в пропасть горожанської війни, різні і руїни.

Народе український, — ти, разом з братними народами України, повірив нам завдане оберігати права, здобуті боротьбою; завести лад і створити нове житє у нашій країні. І ми, Українська Центральна Рада, твоєю волею, — для заведеня ладу в нашій країні і задля ратованя цілої Росії, проголошуємо, що **від сьогодня Україна є українською народною републикою.** Не відлучуючи ся від републики російської і зберігаючи її цілість, ми опираємо своє становище сильно на наших землях, щоби своєю силою ми могли помогти цілій Росії та **щоби ціла російська република могла перетворитись у Федерацію вільних і рівних народів.**

Поки зберуть ся українські установчі збори, уся власть удержувати лад у наших землях, видавати закони і правити — належить до нас, до Української Ценврального Ради, і до нашого правительства, Генерального Секретаріяту України.

Длятого ми заявляємо: — **До території української народної ребуплики належать землї, де більшість населеня є українська: Київщина, Поділє, Волинь, Чернигівщина, Полтавщина, Катеринославщина, Херсонщина, Таврія** (без Криму.) Дальше означенє границь української народної републики, значить доданє части ґубернії курської і вороніжської, Холмщина та сусїдних областий і округів, де більшість населеня є українська, має бути порішене згідно із зорганізованею волею народів.....

Від сьогодня зносять ся на території української народної республики істнуючі права власности у відношеню до земель поміщиків (дїдичів) та инших земель, яких властителї самі не обробляють, а які придатні до управи, а також у відношеню до земель, що належали до царської родини, до монастирів, до держави і до церков, признаючи, що **сї землї є власностию усього робучого народу і мусять перейти в руки народу без викупу,** — У. Ц. Рада поручає генеральному секретареви земельних справ виготовити зараз закон, після якого тими землями управлятимуть земельні комітети, вибирані народом, аж до скликаня українських установчих зборів.

Робітничі справи в українській народній республиці мусять бути зараз управильнені. **На території української народної республики заводить ся від сього дня 8-годинний день працї у всїх фабриках і робітнях.....**

Волею і в імени української республики, ми, Українська Центральна Рада, рішучо заявляємо ся за як **найскоршим приверненем мира.** З уваги на се ми робимо усякі заходи, щоби спонукати, через центральне правительство, обі сторони — союзників і неприятелів, аби сейчас приступили до мирових переговорів.

Будемо також наставали на се, щоби **на мировім конгресі не обмежено силою мирових договорів прав українського народу в Росії і поза межами Росії.**

Від сьогодня кара смерти на землях України знесена. Всї, що були увязнені або арештовані за полїтичні провини, доконані по нинїшний день, а також і ті, що вже були засуджені або вижидали засуду, і теж ті, що досї ще не були суджені, — **дістають сьогодня повну амнестію** (помилуванє).

Суди на Українї мусять бути справедливі і мусять поступати згідно з духом часу.

В українській народній республиці мають бути запорученї також усї вольности, здобуті російською революцією, а саме: свобода преси, слова, віри, зборів, орґанізації, страйків; ненарушимість особи і звичаїв; право і змога уживати місцевих мов у зносинах з властями.....

Длятого заявляємо, що народови російському (московському), жидівському, польському і иншим народам України — признаємо національну персональну автономію, для

забезпеченя їх права і свобода самоуправи в справах їх національного житя.

В імени української народної републики у федеративній Росії, ми Українська Центральна Рада, **взиваємо всїх боротись завзято з усякими формами анархії і безладя,** і помагати у великім ділї будови нових державних форм, які дадуть великій і могучій російській републиці — здоровлє, силу і нову будучність. Вироблене сих форм мусить бути довершене на українських і загально-російських установчих зборах.

Речинєць на вибори до українських установчих зборів визначуєть ся на 9-го сїчня 1918 р., а реченець на скликане їх на 22-го сїчня 1918 р.

ЧИТАЙТЕ І ШИРІТЬ!

РОБІТНИЧЕ СЛОВО

соціялїстичну-наукову часопись для українських робітників і фармерів в Північній Америці.

«Робітниче Слово» від початку свого істнованя стоїть твердо в обороні працюючого люду.

«Робітниче Слово» виступає проти всяких дурисвітів і ворогів робітництва.

Робітниче Слово містить ріжні користні і цїкаві статї, після найновійших напрямків соціялїстичної науки, про полїтику, про справи робітничі і хлїборобські, подає статї наукові, поучаючі, оповіданя, поезиї, новини з Америки, старого краю та з цїлого світа. Всьо писане в »Робітничім Слові« дуже зрозуміло і приступно для кождого. **»Робітниче Слово« виходить тижнево, що суботи.**

Предплата на »Робітниче Слово« виносить: на цїлий рік $1.50, на пів року 80 центів. За границею: на рік $1.75; на пів року 90 центів. Предплату належить слати на слїдуючу адресу

ROBITNYCHE SLOVO

Box 64, Toronto Ont.

Оказове число висилаємо кождому даром.

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA
3 0112 113437468